

KUR'AN'A GÖRE ARAŞTIRMALAR III



DESTEK YAYINLARI: 1361

DİN: 7

HÜSEYİN ATAY / KUR'AN'A GÖRE ARAŞTIRMALAR III

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Melih Atay

Editör: Ömer Faruk Atay

Son Okuma: Mehmet Alperen Saz

Kapak Tasarımı: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Atay Yayıncılık: 1.-5. Baskı

Destek Yayınları: 6. Kasım 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-830-5

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkan.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com



Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul



Hüseyin Atay

..... ◆

Kur'an'a Göre Araştırmalar



Kur'an'a
Hangi Yöntemle,
Nasıl Yaklaşmalı?



İÇİNDEKİLER

ZİHNİYET 7

KUR'ANA HANGİ YÖNTEMLE,

NASIL YAKLAŞMALI? 9

KUR'AN'DA İNSAN PROBLEMİ 23

Bilimin İbadetten Üstün Olması 32

DİN MANTIĞI

(Dini Hükümlerin Tutarlılığı) 47

KUR'AN'IN BUYRUKLARI 50

- Kur'an Okumanın Şartı Yoktur 52

- Allah'ı Anmak 53

- Helal Kazanç 54

- Namaz 54

- Oruç 58

- Zekat 59

- Adalet 61

KUR'AN'IN YASAKLARI 65

- Fahşa (fuhş) 65

- Münker 67
- Hırsızlık 70
- Zulüm 71
- Yalan 73
- Yayma 74

MÜSLÜMANLARDA MANTIKLILIK VE
MANTIKSIZLIK 76

MÜSLÜMANLARIN DİNİ

MANTIKSIZLIKLARINA ÖRNEKLER 80

MÜSLÜMANIN ŞAHSİYET OLUŞUMU 86

ALLAH'A SECDE EN BÜYÜK ŞÜKÜRDÜR 89

ŞAHSİYET BUHRANININ NEDENLERİ 95

Siyasilerin Âlimlere Baskısı 105

Dil Meselesi 106

Noksan Şahsiyetin Getirdikleri 110

İnanç-Bilim 116

Din Anlayışındaki Çıkma 123

UHUD SAVAŞINI KURTARAN ZİHNİYET 133

Şahıs İdeoloji Ayrılığı /Ayrımı 135

Sonuç 149

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ PROJESİ 153

Yüksek Lisans Üniversitesi 162

Yüksek Din Bilimleri Fakültesi 164

DİN HÜRRİYETİ 167

DİZİN 173

ZİHNİYET

Kur'an'a Göre Araştırmalar'ın üçüncü kitapçığını okuyuculara sunarak millete ve İslam dinine yapmaya çalıştığım hizmetin yüce Allah tarafından kabul görmesini ümit ederim.

İslam dünyasının asırlardan beri içine düştüğü bunalım ve çıkmazdan kurtulmasının sebeplerini birisine veya birilerine bağlamaktan vazgeçmek lazımdır. Her şahsın kendi ayakları üzerinde durmasına ve herkesin kendi sahasında kendine düşeni en iyi şekilde yapmak istemesine ve bu düşüncesini fiiliyata geçirmeye azimli ve kararlı olmasına yardımcı olmayı, ferdin ve toplumun şahsiyetinin teşekkül etmesine ışık tutmayı amaçlamaktayım.

Tarih boyunca kendi kendimizi, iki asırdan beri de hem kendimizi hem de başkasını taklit etmekten

kurtulmanın çarelerini önce zihinlerimizde aramak, sonra da çözümler, yenilikler bulmak ve uygulamak zorundayız.

Kur'an'ı modern bilim ve araştırma verileri doğrultusunda incelemek bize yeni atılımlar ve anlayışlar, çalışma ve üretme sahaları sağlayacaktır. Böylece kendi başımıza ayakta durup kendimize yeter duruma gelebilme imkânını elde edeceğiz. Yeni bir anlayışım ve farklı açıklamalarım varsa, bunu iki şeye borçluyum: Birincisi, İslam bilimlerini ve Kur'an'ın geleneksel anlayışını tahsil etmiş, yani onun birikimini elde etmeye gücüm ölçüsünde devamlı çalışmış olmam; ikincisi ise öğrenciliğimden bu yana seyahatlerim esnasında İslam'ı en kolay biçimde ve doğru yaşamaya özen gösterirken, kendi çektiğim sıkıntıları ve etrafımda gözlemlediğim insanların -dindar olsun olmasın- çektikleri sıkıntıları Kur'an açısından çözmeyi görev kabul ettiğim için, tek tek kişileri değil bütün insanları kapsayacak şekilde fikir üretmek zorunda olduğumu görmemdir. Bunun için geleneksel din anlayışını inceleyebildiğim sahalarda aşmaya, ulaştığım fikirlerimi ve yeni anlayışlarımı ortaya koymaya çalışıyorum. Allah'ın rızasını kazanmaktan başka emelim ve amacım yoktur. Bu amaç Kur'an'ı anlamak ve Allah'ın yarattığı insana hizmettir. Yüce Allah'tan rahmet ve başarı dilerim.

Hüseyin ATAY

**KUR'AN'A HANGİ YÖNTEMLE,
NASIL YAKLAŞMALI?**

Doçentlik çalışmalarım esnasında çektiğim sıkıntıları göz önünde bulundurarak doçentlik tezimin önsözünde yapılan çalışmalarda kullanılan üç yöntemi ortaya koymak zorunda olduğumu düşündüm ve kendi tezimin hangisine göre okunup değerlendirilmesi gerektiğini belirttim. “İslam felsefesine dair yazı yazarlar -ister Müslüman, ister müsteşrik olsun- şu üç kategoriye ayrılabilir:

a) Ana kaynaklara değil, ikinci elden eserlere dayanarak yazarlar;

b) Felsefi eserleri günlük gazete okur gibi okuyup manaların derinliğine inmeden yazarlar;

c) Eserlerdeki kelime, ibare ve cümleler üzerinde dikkatle durup mana çıkarmaya çalışan; müellifin başka eserlerindeki ifadeleriyle mukayeseler yaptıktan ve ayrıca bu ifadelerin dışına çıkıp müellifin

prensiplerini ve fikir bütünlüğünü göz önünde bulundurarak açıklama yapanlar.

Okuyuculardan ricamız, bu eseri üçüncü kategoriye göre mutalaa edip hükümlerini ona göre vermeleridir.”¹

Yirmi beş sene önce, 1968’de ortaya koyduğum bu yöntemler, yirmi beş sene sonra çok önemli bir konuda Kur’an’a dönmek ve onu anlamak hususunda yöntem tespit etmek için bana yardımcı oldu. Kur’an’a dönmek gerektiği asırlardan beri söylenip durduğu hâlde hukuki (fıkıh), sosyal ve siyasi meselelerde kimsenin fiilen Kur’an’a başvurduğuna şahit olmadım. Öğrenciliğimde Kur’an’a fiilen başvurmak gerektiğini kavradım ve o zamandan bu yana, Kur’an’a başvurduğum meselelerde İslam namına olumlu sonuçlara ulaştım. İşte bu şekilde yaptığım araştırmaların sonuçlarını içeren eserlerimin bir kısmı değişik adlar altında kitap ve makale şeklinde okuyuculara sunulmuştur.

İnsanları Kur’an’a dönmeye ve Kur’an’ı anlamaya çağırmak en zor konulardan biridir. Çünkü Kur’an herkese hitap eden ve herkesi yakından ilgilendiren bir kitaptır. Allah’ın her insana mektubu ve seslenişidir. Kendisini ilgilendiren bu mektubu okumak herkesin hem görevi hem hakkıdır. Kur’an herhangi özel bilim dallarından birine ait bir kitap değildir ki,

1. Prof. Dr. Hüseyin Atay, *Farabi ve İbn Sina’ya Göre Yaratma* (Ankara: 1974), s.6.

yalnızca o bilim dalında çalışan bilim insanlarını ilgilendirmiş olsun ve sadece onların okuması yeterli bulunsun. Kur'an'ı çoluk-çocuk, okur-yazar, okumaz yazmaz, âlim, düşünür, edip, fakih, müçtehit, filozof, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, üniversite mezunu, doktor, doçent ve profesör herkesin okuması gerekir. Dinsiz de dinli de okuyacak. Şüphesiz bu okuyanların her biri, Kur'an'ı kendi bilgi, hayat tecrübesi, düşünce ve kültür seviyesine göre anlayacaktır. Anladıkları kadarını anladıkları şekliyle uygulamaya çalışacak ve böylece toplumda bir din kargaşası çıkacaktır. Bu noktada çözülmesi gereken sorun, Kur'an'a göre doğruluk ölçüsü ve uygulanabilirlik imkânı hangi tür anlayışa göre olmalıdır. İşte bütün endişem bu kadar farklı anlayışların içinde birliği ve bütünlüğü sağlamanın yolu, yordamı, yöntemi ve disiplininin nasıl olması gerektiğine karar verebilmektir. Buna göre hem çokluk, hem birlik, hem doğruluk, hem bütünlük, hem de disiplin olsun, ancak bu disiplin fikri dondurmasın, tekdüze düşünceye sıkıştırıp zorlamasın. Bütün bunları iki evrensel ilke dediğim disiplin ve nezaket ile açıklamayı uygun görüyorum.

Disiplinle yalnız fiziki değil, aynı zamanda fikrî ve bilimsel disiplini de kastediyorum. Nezaketle de sadece oturuş, kalkış ve davranışta nezaketi değil, fikrî hoşgörü ve nezaketi, maddi ve manevi terbiyeyi de kastediyorum. Bütün İslam -inanç ve amel olarak- bu iki ilke ile özetlenebilir.

Yukarıdaki endişeme ve başkalarında da gördüğüm bu endişeye bu çalışmada, yukarıda sözünü ettiğim üçüncü ilkenin uygulamasıyla cevap vereceğim. Yaptığım sohbetlerde aynı endişeyi paylaştığım başka profesörler de olduğunu fark ettim. Kurban Bayramının ikinci günü (2 Haziran 1993) akşamı, bayramımızı tebrik için evimi şerefleştiren ve bizim meslekten olmayan bir profesörün sorusu, bu endişeme nasıl bir açıklama getirebileceğimi bana ilham etti. Aslında bundan senelerce önce, merhum Prof. Dr. Turan Feyzioğlu ile Ak-Tur'daki sohbetimizde ben Kur'an'a başvurmak gerektiğini anlatırken, onun da aynı endişeyi dile getirdiği hatırımdan çıkmıyordu. Bu endişeyi ortadan kaldıracak ifadeler kullanmaya ve buna bir açıklık getirmeye çalışıyordum. Ama, kendimi tatmin edecek apaçık ilke ve kurallar koyamamıştım. İşte, şimdi bu bayram sohbeti bana yeni bir ilham kaynağı oldu ve aklıma yirmi beş sene önce koyduğum, yukarıda zikrettiğim üç yöntemi getirdi. O zamandan bu yana bu ilkeler kimsenin dikkatini çekmemişti. Şimdi onların ışığında Kur'an'a nasıl yaklaşılması gerektiği ortaya çıkacaktır. Yukarıda zikredilen a, b ve c bentlerinin uygulaması şu şekilde olmalıdır:

a) İkinci elden kaynaklara dayanarak asıl kaynak hakkında hüküm vermek:

İkinci elden kaynaklar, başkalarının asıl kaynak hakkında yazdıkları, söyledikleri, anlayışları ve yorumlarıdır. Kur'an asıl ve ana kaynak olduğuna göre

on dört asırdır Kur'an hakkında yazı yazan fakihlerin, müfessirlerin, müçtehitlerin, âlimlerin, ediplerin, tasavvufçuların, kelimcilerin, filozofların yazdıkları ikinci elden kaynaklardır. Sırf bunları okuyan, Kur'an'ın kendisine gitmeden Kur'an'a dair konuşan ve yazan herkes, bu ikinci elden kaynaklarla yetinen araştırmacılar sınıfına girer. Ancak burada çok dikkat edilmesi gereken bir noktayı hatırdan çıkarmamalıdır. İkinci elden kaynaklar Kur'an ayetlerini de zikretmektedir. Bu ikinci kaynaklara dayananlar da aynı ayeti kaynakta gördükleri gibi zikredebilirler. Bu bizim kuralımıza aykırıdır ve bu araştırmacılar asıl kaynağa gitmiş olmazlar. İkinci elden kaynaktaki asıl kaynaktan yapılan alıntıları asıl kaynağın kendisinde incelemelidir.

İkinci önemli nokta, bu ikinci elden kaynaklara takılıp kalanların, bu kaynakları asıl kaynak olan Kur'an yerine koymuş olmalarıdır. Bu, gerçekten çok ciddi bir tenkit ise de doğru bir kuraldır. Başka yerlerde de bunu açıklayan ifadelerim bulunmaktadır. Böyle araştırmacılara İslam düşünce tarihinde taklitçiler denmektedir. Onlar bu taklidi sözle ve fiille yaptılar, biz ise onların yaptıklarını eleştiriyoruz. Bizim bu eleştirimizi tenkit edeceklerin, aslında onları tenkit etmeleri gerektiğinin farkında olmalarını dileriz.

İşte İslam dünyasının geçmişten bugüne gelen Müslümanlığı ikinci elden kaynaklara dayanıyor. Bu Kur'an'a gitmek sayılamaz. On iki asır boyunca hep

bu yöntem izlenmiş ve hâlâ da izlenmeye devam edilmektedir. Benim, Kur'an'a gitmek şeklinde formüle ettiğim yaklaşım, buna karşıdır. Şimdiye kadar, doğrudan Kur'an'a gidilip fikhî bir hükmün değişmesi gerektiğini söyleyene rastlamadım diyebilirim. Bu yöntemi yani ikinci elden kaynakları dinin asıl kaynağı gören ve mezhepçiliği benimseyenler, Kur'an'a gidelim deseler de fiilen dönüp yine ikinci elden kaynaklara gidiyorlar. Bunun en acı ve en yanlış uygulaması, ikincil kaynakları yani Kur'an'a dair yazılanları Kur'an'ı anlamada ölçü almalarıdır. Bu da çok yanlış bir yöntemdir.

Sırası gelmişken, en azından Gazali'den bu yana İslam felsefe ve düşüncesinde herkesin işlediği ve istisnasını görmediğim yöntemselsel bir yanlışta da değinmek isterim. Gazali, Farabi ve İbn Sina'yı tenkit etmiştir. Günümüzde herkes, Batı'da doktora yapmış Müslüman akademisyenler bile Farabi ve İbn Sina'yı Gazali'den öğreniyor ve Gazali'nin onlar hakkındaki hükümlerini onun ifadeleriyle tekrarlıyorlar. Kendi anlayışlarını doğrudan Farabi ve İbn Sina'nın eserlerine gidip temellendiremiyorlar. Bunu başka düşünürler hakkında yazılan eserlerde de gözlemlemek mümkündür. İkinci elden kaynaktan istifade etmek ayrı, yalnızca ikincil kaynaklara dayanarak hüküm vermek ayrı şeydir.

b) Kur'an'ı gazete okur gibi okuyanların anlayışları:

i. Burada, peşin fikirli olsun veya olmasın, Müslüman olsun veya olmasın, herhangi bir sebep veya

herhangi bir arzu ile Kur'an'ın aslını veya tercümesini okurken o anda anladığı kadarı ile hemen kaleme sarılıp yazı yazanları kastediyorum. Oysa böyle bir davranış hem bilimsel değildir, hem de böyle yapanlar yanlış ve eksik bilgi vermekle itham edilmekten kurtulamaz. Bu hususta lehte olanlar da aleyhte olanlar da gayri bilimsel bir davranış sergilemiş oluyorlar. Bu şekilde Kur'an'a ait çok eksik ve yanlış bilgi, fikir ve hüküm verilmiş olmaktadır.

ii. Bu tanıma Kur'an'ın sözlük anlamına bağlanıp kalan ve İslam düşünce tarihinde 'lafızcı' şeklinde adlandırılanlar da girmektedir. İşte gazete okur gibi ifadeyle anlatılmak istenenler bunlardır. Bu tutumun temsilcilerini Hz. Muhammed devrinde de bulmaktayız. Lafızcılık zihniyetini yukarıda açıkladığımız ikinci elden kaynakları asıl kaynak gibi kullananlarda da bulmak mümkündür. Onlar da okudukları kitaplardaki ifadelere saplanıp kalmaktadırlar. Ne dendiğini anlıyorlar, ancak ne demek istendiğini anlamaya çalışmıyorlar.

'Sözlükçü (lafızcı)' kavramını açıklamaya ihtiyaç vardır. Bu kavram, bir ayette veya ibarede geçen kelimelerin, sözlükte geçen anlamları kadarıyla okunması ve benimsenmesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım yabancı bir dile tercümesini okuyup anlamak gibidir. Bunun tersini c maddesinde açıklayacağız.

iii. Hayatımda pek çok defalar karşılaştığım husus şudur: İlahiyat tahsili görmüşlerin dışındaki insanlar

-hiç okumamış, az okumuş, çok okumuş fark etmez-Kur'anı ve İslam'ı ezberlediği bir iki ayetin Türkçe tercümesinden veya Arapçasından ibaret sayıyor, hemen İslam bayrağını açıyor, İslam'ı tebliğe başlıyor ve cihad da çıkıyor. Bazı gruplar da bunları destekliyor. Hele bunlar öğrenci iseler, bu mücadele ve cihadı yapmaya özendiriliyorlar. Onlarla karşılaştığımda, bana bir ayeti okudukları zaman, şu cevabı veriyorum: Herhangi birimiz kanundan birkaç madde biliyoruz! Ama hiçbirimiz, savcı, hâkim veya avukat gibi davranmıyoruz. Çünkü buna hakkımız olmadığını, kanunun bir iki maddeden ibaret olmadığını, böyle davranırsak gülünç duruma düşeceğimizi biliyoruz. Buna göre siz bir iki ayetin Türkçe anlamından ibaret bir bilgi ile bütün İslam ve Kur'an hakkında davaya nasıl kalkışabilirsiniz? Kur'an bir iki ayetten ibaret değildir. Bir iki ayet öğrenerek İslam bayrağını açıp cihat etmeye yeltenenlerin İslam'a en büyük zararı verdikleri kendilerine anlatılmalıdır. Özellikle gençler bu gibi telkinlere kapılmaya çok müsait bir yapıdadırlar. Bu gibi tehlikeleri önlemek için, okullarda din kültürü derslerinin gençlere yetecek kadar ve eşit olmak üzere verilmesi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun amacı ve felsefesidir.

İşte, Kur'an'a gazete okuru gibi yaklaşmak ve haddini bilmeyerek boyundan büyük iddialarda bulunmak, İslam'a zarar verir. Samimi kimseler böyle zararlı bir yola girmez ve yanlışlarını anlayınca da bu yoldan dönerler.